

Šiuolaikinės urbanistikos teorijos ir praktikos tendencijos – kiek jos aktualios ir taikomos Lietuvoje

Vaiva Deveikienė

Vilniaus miesto savivaldybės administracija, Vilniaus Gedimino technikos universitetas
El. paštas: vaiva.deveikiene@vilnius.lt; vaivadeveikiene@gmail.com

(Gauta 2020 m. sausio mėn.; atiduota spaudai 2020 m. sausio mėn.; prieiga internete nuo 2020 m. gegužės 11 d.)

Anotacija

Miestas yra perkurtos aplinkos teritorija, kurioje neturi būti supriešinama technogeninė (užstatyta) ir gamtinė aplinka. Dvi jėgos – ekologijos ir technikos – veikia miesto struktūrą. Šiuo aspektu turime žvelgti į urbanistikos teorijos ir praktikos raidą ir šiuolaikines tendencijas, išryškinančias urbanistikos ir kraštovaizdžio architektūros sprendinių sąveikos ir sinergijos poreikį ir tikslumą. Straipsnyje analizuojama Lietuvos urbanistikos tendencijos ir jos sąveikos su kraštovaizdžio architektūra problematika.

Reikšminiai žodžiai: kraštovaizdžio architektūra, urbanistika, kraštovaizdžio urbanistika.

Abstract

The city is an area of reconstructed environment, where technological (built) and natural environment must not be contrasted. Two forces – ecology and technology – affect the structure of the city. In this respect, we need to look at the evolution of urban theory and practice and contemporary trends that highlight the need and expediency of interaction and synergy between urban planning and landscape architecture solutions. The article analyses Lithuanian urban planning tendencies and problems of its interaction with landscape architecture.

Key words: Landscape architecture, urban planning, landscape urbanism

Įvadas

Miestas yra perkurtos aplinkos teritorija, kurioje nėra ir neturėtų būti supriešinama technogeninė (užstatyta) ir gamtinė aplinka. Dvi jėgos – ekologijos ir technikos – veikia miesto struktūrą, kuri iš esmės visada atspindi vietos gamtines sąlygas ir prisitaikymo prie jų sprendinius. Šiuo aspektu turėtume žvelgti į urbanistikos teorijos ir praktikos raidą ir šiuolaikines tendencijas, išryškinančias urbanistikos ir kraštovaizdžio architektūros sprendinių sąveikos ir sinergijos poreikį ir tikslumą.

Garsus britų kraštovaizdžio architektas ir urbanistas Geoffrey Jellicoe (1900–1996) teigė, kad „atnešti“ gamtą į miesto centrą ir ją pritaikyti buvo kiekvienos pažangios civilizacijos tikslas. Kraštovaizdžio projektavime pirmoji individualios asmenybės išraiška buvo namo, sodo ir miško medžio kompleksas (Jellicoe, [1975] 1995). Palaipsniui ne mažiau svarbi tapo ir miesto viešoji erdvė. Jos formavimo, projektavimo principai kito sykiu su visuomenės raida. XIX a., su industrinės revoliucijos banga, buvo suvoktas miesto „žaliųjų plaučių“ ir estetinio prado poreikis. Miesto želdynai, viešasis parkas, promenados tapo neatskiriami moderniojo miesto sanklodos ir struktūros dalimi, taigi, urbanistikos mokslo ir praktikos dėmesio objektu. Atsirado poreikis reglamentuoti miesto planavimo ir projektavimo procesą ir jo sandus (elementus).

Kiek techniškojo konstrukto (statinių, infrastruktūros) ir gamtos (ar perkurtos gamtos) reikia mieste? Į šiuos klausimus atsakymus siūlo urbanistikos teorijos, vizijos ir išvalgos, kurios diktuoja praktinius miesto vystymo pasiūlymus ir sprendinius. Kiek naujos išvalgos ir tendencijos aktualios ir taikomos Lietuvos urbanistikos projektuose, kaip sąveikauja miesto planavimo principai, pagrįsti ekologija ir gamtinės aplinkos saugojimo paradigma, su kraštovaizdžio architektūros principais ir praktika?

Keldama šiuos klausimus *straipsnio tikslą* apibrėžiu kaip šiuolaikinių urbanistikos teorijos ir praktikos nuostatų ir tendencijų analizę ir jų aktualizavimą Lietuvos urbanistikos praktikoje. Kartu keliama problema ir hipotezė, kad Lietuvos miestų bendrųjų planų rengimo nuostatos (taisyklės) ir praktika nebeatitinka klimato kaitos iššūkių, visuomenės gerovės ir teisės į sveiką aplinką, miestų infrastruktūros, taip pat ir žaliosios infrastruktūros formavimo poreikių.

Metodika

Darbe taikomi kompleksiniai tyrimo metodai. Urbanistikos ir kraštovaizdžio architektūros raidos tyrimu parodomas tarptautinės praktikos kontekstas, jame fiksuojami pagrindiniai aspektai: kraštovaizdžio architektūros kūrybinio lauko plėtotė ir santykio su urbanistikos kūrybinio lauko stiprėjimas, glaudėjančios profesinės veiklos principai bei sprendinių sąveikos tendencijos, kurių fone išryškėja susiklosčiusi urbanistikos ir jos sąveikos su kraštovaizdžio architektūra problematika Lietuvoje.

Straipsnyje apžvelgiamas Lietuvos miestų bendrųjų planų (BP) rengimo teorinės patirties ir praktikos kontekstas, pateikiama sprendinių ir projektinių išvalgų analizė, akcentuojami urbanistikos, kraštovaizdžio architektūros sprendinių sąveikos ekologiniai, meniniai, sociokultūriniai aspektai. Septynių miestų – Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Utenos, Rokiškio, Biržų – BP analizuoti *in visu*, juose nagrinėta esamų arba potencialių kraštovaizdžio architektūros objektų (intensyviai ar ekstensyviai įrengiamų atskirųjų želdynų, taip pat priklausomųjų želdynų, rekreacinių teritorijų, miško parkų, žaliųjų jungčių, parkų, skverų, gamtinio karkaso) sąveika su kitu urbanistiniu kontekstu (gatvės, pėsčiųjų ir dviračių takai, rekreaciniai objektai, gyvenamosios teritorijos, pramonės teritorijos, kultūros ir turizmo objektai). Tyrimo uždavinys – išanalizuoti, kaip ir kiek bendrojo plano sprendiniuose atspindima želdynų (taip pat gamtinio karkaso) sąveika su kitais BP sprendiniais, išryškinti būdingas sąsajas ir nesamas grandis. Šiuo tyrimu siekta Lietuvos mastu atskleisti kraštovaizdžio architektūros kūrybinio lauko potencialą, programuojamą BP sprendiniuose. Siekiant sužinoti kraštovaizdžio architektūros ir urbanistikos ekspertų nuomones dėl šių sričių sąveikos ypatumų BP sprendiniuose, buvo taikytas sociologinis ekspertų apklausos „Delphi“ metodas.

Pirmieji modernios urbanistikos teorijos ir praktikos pradininkai ir jų darbai buvo apžvelgti 2017 m. mokslo darbų leidinyje (Deveikienė ir Stauskis, 2017), aptarta miesto ir jo želdynų raida XIX–XX a. sandūroje (Deveikienė, 2015b), todėl nesikartodama analizę pradedu nuo modernizmo epochos – XX a. pirmosios pusės architektūros, kraštovaizdžio architektūros ir urbanistikos sprendinių sąveikos ir prieštarų aptarimo. Būtent netinkama sprendinių sąveika ir prieštaros suprogramavo Lietuvos urbanistikos funkcinį ribotumą ir projektinio egocentrizmo nuostatas, kurios vis dar ryškios Lietuvos miestų ir miestelių bendrųjų planų rengimo taisyklėse, Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų rengimo taisyklėse (2014) ir urbanistikos praktikoje (Deveikienė, 2016). Straipsnyje teikiami pasiūlymai Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų rengimo taisyklėms (2014) tobulinti.

Rezultatai ir jų aptarimas

Modernizmo epochos urbanistika ir kraštovaizdžio architektūra – teorijos ir praktikos prieštaros. Vienu iš šiuolaikinio miestų ir regioninio planavimo pradininkų laikomas škotų mokslininkas Patrick Geddes (1854–1932), eksperimentavęs Edinburge ir miesto analizės bei planavimo išvalgas išdėstęs veikaluose *City Development* (1904, liet. „Miesto vystymas“), *Cities in Evolution* (1915, liet. „Miestų evoliucija“) ir kituose tekstuose bei projektuose. Jo miesto planavimo principai buvo pagrįsti ekologija, kuri suprantama kaip civilizuoto gyvenimo menas ir mokslas (Jellicoe, [1975] 1995). Neatmetama, kad jo novatoriško mąstymo miestų planavimo ir sociologijos srityse idėjos turėjo įtakos miesto-sodo ir kitų urbanistikos teorijų bei praktikų kūrėjams, bendraamžiams kaip britui Raymond Unwin (1863–1940), projektavusiam pirmuosius miestus-sodus, 1909 m. parašiusiam urbanistikos teorijos veikalą *Town Planning in Practice* (Miestų planavimo praktika), ar sekėjams kaip Lewis Mumford (1895–1990). P. Geddes architektūrai ir

miestų planavimui pristatė *regiono sąvoką*, sukūrė terminą *aglomeracija*, neologizmus (naujadarus) *paleotechnika*, *neotechnika*, *konurbacija* ir kt.

Kraštovaizdžio architektūrai P. Geddes paliko garsųjį žaliąjį devizą *By Leaves We Live* (liet. „Lapų dėka mes gyvename“) ir miesto parko kaip pasaulietinės šventovės, subalansuotos tvarios ekosistemos, netgi muziejaus ar universiteto apibūdinimą. P. Geddes pasisakė už plačius tyrimus miesto planavimo procese. Tokie tyrimai turėtų apimti bent jau miesto ir regiono geologiją, geografiją, klimatą, ekonominį gyvenimą ir socialines institucijas. Jis ypač kritiškai vertino tą planavimo formą, kuri per daug rėmėsi dizainu ir efektu, neatsižvelgdama į „aplinkinį kvartalą ar užstatymą, neatsižvelgdama į vietos poreikius ar galimybes“. Urbanistas skatino tyrinėti ir apsvarstyti „esamų sąlygų visumą“, tirti vietą, kokia ji yra, išsiaiškinti, kaip ji tapo tokia, ir pripažinti jos pranašumus, sunkumus ir trūkumus (Geddes, 1915).

E. Howardo (1850–1928) apibendrinta idėja (Howard, 1902) ilgam lėmė miestų-sodų judėjimą, pasklidusį Europoje ir Šiaurės Amerikoje. Daugelyje šalių – Jungtinėje Karalystėje, Vokietijoje, Prancūzijoje – turime puikių tokių gyvenviečių (miestų) planavimo pavyzdžių. Pačioje XX a. pradžioje urbanistų veikaluose buvo akcentuojama miesto viešojo parko, atskirojo miesto želdyno ar net jų sistemos reikšmė (Stübben 1907; Forestier, 1908; Unwin, 1909; Mawson, 1911; Geddes, 1915; Agache *et al.*, 1915). Josef Stübben (1845–1936) pasiūlė miestų atvirų erdvių hierarchiją, į ją įtraukdamas gatves, aikštes ir parkus (želdynus), pastaruosius klasifikuodamas pagal jų paskirtį. Jis nustatė vidutines minimalias skirtingų tipų atvirų erdvių miestuose normas. J. Stübbero (1907) tvirtinimu mieste 30 proc. užima gatvės ir aikštės, 10 proc. – želdynai, 60 proc. – užstatymo plotas. Šie normatyvai po J. Stübbero knygos paskelbimo ilgai buvo kartojami daugelyje įvairių autorių publikacijų (Csepely-Knorr, 2011).

Tačiau Pirmojo pasaulinio karo (1914–1918) pasekmės miestams Europoje skatino moderniąją statybą, moderniosios architektūros ir urbanistikos sprendinius ir modulius. Prancūzijos urbanistų leidinys, trijų autorių – urbanistų bendrijos (SFU) narių D.-A. Agache, J.-M. Auburtin ir E. Redont – 257 puslapių veikalas *Comment reconstruire nos cités détruites? Notions d'urbanisme appliquées aux villes, bourges et villages* („Kaip atstatyti sugriautus mūsų miestus? Taikomoji urbanistikos samprata ir idėjos miestams ir miesteliams“) kalbėjo apie miesto tvarkymo ir plėtros planavimą, daug dėmesio skyrė higienos ir socialinės gerovės klausimams, tarp jų ir miesto želdynams. Po karo J.-M. Auburtinas, be kitų projektų, parengė ir miesto-sodo prie Reimso projektą (*Cité-Jardin du Chemin Vert Reims*, 1919–1924).

Apibendrintai galima teigti, kad miesto viešųjų želdinių ir želdynų formavimo teorija ir praktika Europoje formulavo naujus tikslus ir uždavinius. Miesto želdinių ir želdynų funkcijos nuolat kito ir vystėsi, tačiau pirminė poilsio, rekreacijos, miesto sveikatinimo paskirtis išliko. Kaip išliko ir pagrindinis miesto kraštovaizdžio architektūros tikslas – siekti darnaus sambūvio tarp miesto kraštovaizdžio gamtinių ir antropogeninių (žmogaus sukurtų) komponentų, atsižvelgiant į miesto bendruomenės poreikius bei pokyčius (Jakovlevas-Mateckis, 2008:34).

Moderniosios architektūros tarptautinio kongreso (pranc. *CIAM*) įtvirtintos Atėnų chartijos (1933) mieste kiekvienoje funkcinėje zonoje (ar tarp jų) buvo numatytas ir želdinių vaidmuo. Praktikoje stengtasi želdinius priartinti prie pastatų, įterpti juos į miesto audinį (struktūrą) pasklidai, suteikiant jiems apsauginį ir rekreacinį vaidmenį. Paradoksas, bet Moderniosios architektūros tarptautinis kongresas ir jo apologetas Le Corbusier (1887–1965), teigdami, kad „urbanistikos medžiagos yra saulė, erdvė, medžiai, plienas ir armuotas betonai, tokia tvarka ir tokia hierarchija“, išties kraštovaizdžio architektūros sprendinius kiek atitolino nuo bendrųjų urbanistinių sprendinių. Miesto gamtinis pagrindas urbanistikoje kartais buvo ignoruojamas, jo nepaisoma (Deveikienė ir Stauskis, 2017).

Po Antrojo pasaulinio karo (1939–1945) atstatant Europos miestus įsivyravo nauja, Le Corbusier idėjomis pagrįsta užstatymo ir želdinimo morfologija, kai masyvių daugiaaukščių pastatų sklypuose buvo želdoma, dabar sakytume, kuriami priklausomieji želdynai, nebekuriant atskirųjų želdynų – parkų, skverų. Buvo teigiama, kad „naujas laisvo užstatymo ir atvirų apželdintų erdvių

principas teiks miestiečiams džiaugsmą gyventi tarp medžių ir žalumos“ (Blancot, 2001). Tačiau Le Corbusier ir kitų architektų įsivaizduotos žaliosios erdvės daugiau panašėjo į betono plokščių ekspozicijas, geriausi atveju papuoštas betoninėmis gėlinėmis (Blancot, 2001).

Taigi, pasak G. Jellicoe (Jellicoe, 1975), visą modernizmo laikotarpį dvi jėgos – ekologijos ir konstruktyvizmo – viena kitai oponavo. Tačiau Skandinavijos, Šiaurės Europos šalių architektai ir urbanistai mokėjo sujungti šias sritis ar jėgas ir klasikinio modernizmo esmę bei geometrines formas suderinti su kraštovaizdžiu. Vienas tokių – švedų architektas Gunnar Asplund (1885–1940), jo žinomiausi kūriniai yra Stokholme, tai Miško kapinės (*Woodland Cemetery*) bei miesto biblioteka ir observatorija su sodu (Jellicoe, 1975 [1995]). Kitas – suomių architektas Alvar Aalto (1898–1976), jo architektūros ir urbanistikos darbai (kongresų rūmai „Finlandia“, Helsinkio technikos universiteto miestelis Otaniemi ir kt.) puikiai dera Helsinkio ir jo apylinkių kraštovaizdyje. Skandinavijos šalys, XIX a. nepatyrusios radikalios industrinės revoliucijos, pasiekė elegantišką sintezę tarp aplinkos ir gyvenimo būdo. Čia miestuose liko vietos gamtai, kraštovaizdžio identitetui. Pavyzdžiui, Danijoje dar 1932 m. ekologija buvo įtraukta į suaugusiųjų žmonių mokymą. Ekologinės idėjos tapo architektūros ir miestų plėtros projektų dalimi. Tarp Orhuso universiteto statinių ansamblio projekto autorių dirbo ir kraštovaizdžio architektas C. T. Sørensen (1893–1979), vienas žymiausių modernizmo laikotarpio kraštovaizdžio architektų, kurio kūryboje išryškėja modernizmui būdingos griežtos statinio linijos ir grakščios aplinkumos kontrastas ir sinergija.

XX a. pabaigoje, nuo 8-ojo dešimtmečio vidurio Europos miestų kūrėjai grįžo prie atskirųjų miesto želdynų sistemos, *žaliojo tinklo* (pranc. *trame verte*; angl. *green network*) kūrimo. Miesto želdynai – sodai, skverai, parkai – lieka pagrindiniu miesto aplinkos kompozicijos ir funkcijos elementų deriniu, be kurio šiuolaikinis miestas negalėtų pasiekti urbanistinės darnos. Tokie postmodernistinio laikotarpio kompleksinių sprendimų pavyzdžiai Paryžiuje, tarkime, yra André Citroeno parkas (autorius Gilles Clément su bendraautoriais, 1986–1992), Bercy kvartalo konversijos parkas (autorių kolektyvas su kraštovaizdžio architektu Philippe Raguin, 1994–1997), Maroko Kiamo arba Eolo parkas (autoriai Michel Carajoud ir Claire Carajoud, 2005–2007) ir kiti (Blancot, 2001; Deveikienė, 2015b; 2018).

Šiuolaikinės kraštovaizdžio architektūros ir urbanistikos teorijos ir praktikos sąveikos aspektai. 1993 m. Europos urbanistikos chartijoje (angl. *European Urban Charter*), pakeitusioje 1933 m. Atėnų chartiją, pabrėžiamas toks siekinys: „Būtinai naujas miesto modelis. Esami modeliai dėl padrikos miestų plėtros pasižymi funkcinė teritorijų specializacija. Tai XX a. vidurio, moderniojo planavimo padarinys, kuris neturi ateities. Miestai turi kontroliuoti savo augimą. Pagrindinis miestų politikos tikslas – socialinė ir teritorinė sanglauda“ (Europos urbanistikos chartija, 1993). Socialinės ir teritorinės raidos plotmėje būtina didesnė miesto planuotojų, urbanistų, architektų, ekonomistų, ekologų, kraštovaizdžio specialistų sanglauda. Urbanistinė doktrina privalo turėti socialinės raidos humaniškąjį užtaisą, ji turi būti rengiama, svarstoma ir analizuojama bendrame ekonominės ir socialinės politikos, ekosistemos išteklių naudojimo politikos kontekste.

Kiti priimti dokumentai, kaip 1992 m. Rio de Žaneire pasaulio valstybių viršūnių priimta deklaracija „XXI amžiaus darbotvarkė“, įtvirtino darnaus miesto idėją pasauliniame kontekste. 1994 m. Aalborgo mieste (Danija) priimta Europos miestų darnaus vystymosi chartija (Charter...1994). 2007 m. Leipcege (Vokietija) priimtoje Leipcigo tvariųjų Europos miestų chartijoje teigiama, kad vienas iš gamtinių ir urbanistinių struktūrų sąveikos rezultatų turėtų būti *žalioji infrastruktūra*, kaip sėkmingai išbandyta ekologinių, ekonominių ir socialinių problemų sprendimo pasitelkiant gamtoje esančius sprendimus priemonė (Leipcigo... 2007).

Iš tiesų naują požiūrį į urbanistinio planavimo ir projektavimo prioritetus padeda diegti ir Europos komisijos komunikatas (COM(2013) 249) „Žalioji infrastruktūra. Europos gamtinio kapitalo puoselėjimas“, kuriame, be kita ko, yra teigiama, kad gamtos, jos procesų ir daugelio visuomenės naudojamų gamtinių gėrybių apsauga bei stiprinimas turi būti sąmoningai integruojami į teritorijų planavimą ir plėtrą (Europos komisija... 2013). 2016 m. pasirašytas Amsterdamo paktas,

kuriuo nustatyta ES miestų darbotvarkė ir per JT konferenciją „Habitat III“ priimta Naujoji miestų darbotvarkė 2017 m. (angl. *New Urban Agenda, 2017*) skatina urbanistinius uždavinius spręsti vadovaujantis tvarumo paradigma, o tai reiškia, kad daugelis ateities urbanistinių uždavinių bus tiesiogiai susiję su gamtinių ir kultūrinių išteklių apsauga, bioįvairovės išsaugojimu ir gausinimu, alternatyvia energija, klimato kaitos problemomis, tvaraus vandens ciklo užtikrinimu, visuomenės dalyvavimu, aplinkos kokybės užtikrinimu ir t. t. (New Urban... 2017).

Darnaus vystymosi idėja laikoma viena iš įtakingiausių XX a. pabaigos koncepcijų, turinčių išskirtinį socialinį bei politinį svorį. Europos šalys į savo teisės aktus perkelia tvaraus vystymosi nuostatas. XXI amžiuje urbanistikos mokslas ieško kelių, kaip integruoti įvairių mokslo sričių metodus ir išvadas, visų pirma koncentruojantis į kraštovaizdį ir jo valdymą, kaip alternatyvų būdą ir požiūrį sprendžiant tvaraus miesto klausimus, atsižvelgiant į kraštovaizdžio teikiamų paslaugų gausą ir integralumą. Darna arba tvarumas (angl. *sustainability*)¹ pastaruoju metu yra viena svarbiausių skėtinių, integruojančių išsistą teorinių interpretacijų įvairovę, sąvokų atsinaujinančiame urbanistikos žodyne. Jos koncepcija daro vis labiau pastebimą įtaką ne tik miesto gyventojų mentaliteto kitimui, bet ir profesionalų sąmoningumui, o kartu – planavimo bei projektavimo procesams. Kaip teigia A. Samalavičius (2013), „pastaruoju metu urbanistika bei miestų planavimas imami suvokti kaip sudėtinga, kompleksiška veikla, kur būtinos įvairių sričių žinios ir kompetencija, todėl nūdienos urbanistikos samprata apima tokias glaudžiai susijusias ir neretai susipynusias sritis, kaip urbanistinis bei architektūrinis planavimas ir projektavimas, inžinerija, miesto sociologija ir antropologija, geografija, ekonomika, aplinkosauga, architektūros estetika ir kiti.“ Viena iš tarpdisciplininių bendradarbiavimą skatinančių koncepcijų yra *kūrybingo miesto koncepcija* (Landry, 2005), nusakanti, kad mieste siekiama ne tiek standartinių sprendimų, kiek naujų požiūrių taikymo pasinaudojant konkrečios vietovės potencialu. Kraštovaizdžio potencialą geriausiai suvokia kraštovaizdžio specialistai.

Arizonos (JAV) universiteto profesorė Nan Ellin pasiūlė dar vieną konceptualią bendrąją miesto teoriją – *integraliąją urbanistiką* (Ellin 2006). Aptariamoje interpretacijoje vengiama tokių urbanistikoje anksčiau taikytų diskursyvių kategorijų, kaip statika, dinamika, plėtra, augimas. Vietoje jų pasirinkta kita pamatinė sąvoka – *tėkmė*. Integralios urbanistikos samprata jungia tvarkos ir netvarkos elementus, todėl pripažįstama urbanistinės tvarkos ir stabilumo stoka, neprognozuojamumas, kartu išvengiant išankstinės tvarkos ir hierarchijos, būdingos urbanistinei utopijai. Vietos, kurioms būdinga *tėkmė*, išsiskiria šiais penkiais bruožais: hibridiškumu, sujungiamumu, korėtumu, autentiškumu ir pažeidžiamumu (Ellin 2006). N. Ellin pažymi, kad gamtos, kaip urbanistikos modelio dalies, susigrąžinimas, nuo pat XX a. pradžios įgijęs metaforos pavidalą, šiandien yra ne tik metaforiškas. Integralioji urbanistika miestokūrą suvokia kaip nuolatinę ir nesibaigiančią laiko tėkmę, neprieštaraujančią gamtai ir nemetančią jai iššūkio, skirtingai nei tai savo pagrindiniu uždaviniu pavertusi modernybės ideologija (Ellin 2006; Samalavičius 2013).

Urbanistinės estetikos klausimus nagrinėjantis mokslininkas Arnold Berleant (2016) pateikia įžvalgą, kad „urbanistika nebesiremia tokiais gana supaprastintais modeliais, bet pereina į sudėtingesnę stadiją kaip *ekosistema*. Mechaniškas vienodų, pakeičiamų dalių idealas atmestas, ir siekiama organiškos vizijos. Teigdamas griežtą priešpriešą mechaniškajam, biologinės ekosistemos modelis pripažįsta urbanistikos sritį kaip sudėtingą daugybės skirtingų, tačiau integruotų komponentų vienovę, iš kurių kiekvienas savitiksliis, tačiau kartu prisideda ir priklauso nuo konteksto, kuris apima juos visus“ (Berleant 2016). Kraštovaizdžio architektūra kaip akademinis dalykas ir praktinė veikla yra šio konteksto dalis. Miesto humanizavimo moksliniai tyrimai

¹ Angliška sąvoka „sustainability“ į lietuvių k. verčiama ir moksliniuose tekstuose vartojama dvejopai – *tvarumas* ir (arba) *darnumas*; iš esmės pirmenybė teiktina sąvokai *tvarumas*, ji labiau atitinka sąvokos originalą ir vertimus į kitas kalbas, bet urbanistikos moksliniuose tekstuose labiau prigijęs terminas *darnumas*, *darnusis* (vystymasis). Šiame straipsnyje abi sąvokos vartojamos kaip sinonimai.

suformavo platformą *Naujosios urbanistikos* (angl. *New urbanism*) paradigmai, kuri dar labiau paskatino kraštovaizdžio architektūros poreikį kuriant miesto erdves.

Visiškai naują požiūrį į kraštovaizdžio architektūros ir urbanistikos sąveiką demonstruoja JAV mokslininkai Ch. Waldheim, M. Mostafavi, J. Corner ir kt. (2006; 2010; 2014), sukūrę naują kraštovaizdžio urbanistikos paradigmą. *Kraštovaizdžio urbanistika*² (angl. *Landscape Urbanism*) atsirado XX amžiaus paskutiniame dešimtmetyje kaip tradicinio urbanistinio projektavimo kritika, alternatyva naujai urbanistikai. Tai buvo reakcija į sparčius miesto pokyčius ir iš esmės horizontalaus pobūdžio šiuolaikinę automobilizmu pagrįstą Šiaurės Amerikos ir Vakarų Europos miestų urbanizaciją. Taip pat buvo reaguota ir į tradicinių urbanistinio projektavimo strategijų negebėjimą susidoroti su deindustrializacijos sukeltomis aplinkos sąlygomis, padidėjusiais ekologiniais reikalavimais ir miesto vystymo procese tebedominuojančia dizaino kultūra (Waldheim 2010).

Kraštovaizdžio urbanistika yra ir ideologija, kuria vadovaujantis miestas gali būti įsivaizduojamas, sumanytas ir suprojektuotas kaip vientisas kraštovaizdis, kartu kraštovaizdis suvokiamas ir traktuojamas iš urbanistinių pozicijų. *Kraštovaizdžio urbanistikos* siūlomi kraštovaizdžio, ekologiniai ir geografiniai modeliai gali būti alternatyvios technikos grumiantis su siaučiančia urbanizacija. Kraštovaizdis daugiau nebegali būti pasyviu vaizdingu pagrindu arba fonu, jis tampa aktuali varikliu kuriant naujas urbanistinių gyvenviečių formas (Corner, 2010). Kraštovaizdžio urbanistika siūlo plačias tarpdisciplininio bendradarbiavimo galimybes ne tik architektūros, planavimo ir inžinerijos, bet ir ekologijos, geografijos, antropologijos, kartografijos, estetikos ir filosofijos srityse. Kraštovaizdžio architekto vaidmuo ir kompetencijos evoliucionuoja iki kraštovaizdžio urbanisto, kuris jau nebėra vien konsultantas, kad pastatų projektus papildytų žaluma, o sprendžia ir vadovauja planuojant ir projektuojant naujas kompleksines urbanistines struktūras ir formas (Corner, 2010). Mieste turi būti kuriama ekologinė infrastruktūra ir ekosistemų paslaugos (angl. *ecological infrastructure and ecosystems services*), integruojant į miesto (ar aglomeracijos) tvarumo struktūrą kultūros paveldo teritorijas, pakrančių buferines zonas, lietaus vandens valdymo sistemas ir kitus kraštovaizdžio elementus (Yu, 2010). Ekologinė infrastruktūra kaip išstobulinta ekologinio tinklo versija visada turi prasmingą fizinę išraišką ir atitinka gamtos mieste suaktyvinimo principą.

Kokius miestus kuriame Lietuvoje? Lietuvos urbanistinės minties kritinės analizės apmatai. Kraštovaizdžio architektūros ir urbanistikos profesinių veiklų sąveikos klausimo aktualumą lemia šiuolaikiniai miesto gyvenimo kokybės iššūkiai, reikalaujantys didesnės sinergijos tarp gamtinių ir urbanistinių sprendinių. Kaip jau sakyta, naują požiūrį į urbanistinio planavimo ir projektavimo prioritetus padeda diegti ir Europos komisijos komunikatas (COM(2013) 249) „Žalioji infrastruktūra. Europos gamtinio kapitalo puoselėjimas“ (Europos komisija... 2013), 2016 m. pasirašytas Amsterdamo paktas, kuriuo nustatyta ES miestų darbotvarkė, ir per JT konferenciją „Habitat III“ priimta Naujoji miestų darbotvarkė (*New Urban Agenda* 2017). Tai svarbūs Lietuvos urbanistikos metodikos ir praktikos dokumentai.

XXI amžiuje urbanistikos mokslas ieško kelių, kaip integruoti įvairių mokslo sričių metodus ir išvadas, ypač koncentruojantis į kraštovaizdį kaip prigimtine žmogaus teisę. Miesto humanizavimo ir ekologinio tvarumo prasme būtinas naujas požiūris ir glaudus kraštovaizdžio architektų ir kitų kraštovaizdžio specialistų bendradarbiavimas su miesto planuotojų gildija. Miesto planuotojai ir kraštovaizdžio architektai yra pašaukti ieškoti sprendinių darnos ir raiškos priemonių (Grecevičius, Genys *et al.*, 2013; Gražulevičiūtė-Vilenišké, 2016; Deveikienė, 2018).

Gamtinio karkaso lokalizavimo mieste problemas esu aptarusi ankstesniame straipsnyje (Deveikienė, 2016: 50–52), pabrėždama, kad vadovaujantis šiuolaikine miestų planavimo samprata ir tendencijomis gamtinio karkaso teoriniai sprendiniai turi būti integruoti į žaliosios infrastruktūros

² Angliškas terminas *Landscape Urbanism* kol kas neturi aiškaus lietuviško atitikmens. Galbūt tinkamesnis terminas būtų *kraštovaizdinė urbanistika* arba *kraštovarkinė urbanistika*, pabrėžiant integralų požiūrį ir veiklos (planavimo ir projektavimo) principus. Paprastumo dėlei disertacijos ir straipsnio autorė vartoja sąvokos vertimo formuluotę *kraštovaizdžio urbanistika*.

diegimo sprendinius. Šie sprendiniai turi sudaryti sąlygas įvairioms ekosistemų funkcijoms ir paslaugoms, tarp jų ir rekreacijos funkcijai ir paslaugai, teikti. Tyrimas atskleidė gamtinio karkaso ir naujosios urbanistikos, žaliosios infrastruktūros diegimo principų nepakankamą taikymą miesto infrastruktūros teritorijose (Deveikienė, 2016, 3 lentelė). Taip pat nėra pakankamas mūsų miestuose praktinis sprendinių su gamtinio karkaso ir žaliosios infrastruktūros diegimu, įgyvendinimas.

Miesto BP yra kompleksinis miesto plėtros (planuojamos raidos) ir prioritetų dokumentas, numatantis miesto raidos ir tvarkybos principus ir sprendinius ne trumpesniai nei 10–15 metų laikotarpiui. Vadinasi, tas laikotarpis turėtų būti kuo ilgesnis. Naujas Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas (2014) suteikia galimybę BP rengti ir tvirtinti neribotam laikui, nuolat vykdant stebėseną ir diegiant naujoves BP pakeitimais ar papildymais. Vadovaujantis naujausiomis tvaraus miesto planavimo metodikomis, BP tampa gyvybingo proceso dokumentu, o ne užbaigto rezultato nuorodos dokumentu.

Ar miestas gali būti sumeistruojamas profesionalaus architekto ir miesto planuotojo braižybos lentoje ar kompiuterio programoje ir primetamas visuotinai taikyti? Šį klausimą kėlė ir tebekelia Vakarų pasaulio urbanistai (Samalavičius, 2013). Būtina demokratizuoti planavimo procesą tiek, kad tikroju planavimo užsakovu būtų visuomenė, miesto bendruomenė, ji spręstų, kas tinka ir ko norima, kas svarbu. Darytina aiški prielaida, kad miesto želdynų planavimas ir projektavimas kaip sudėtinė miesto kūrimo dalis irgi turi „paklusti“ visuomenės viešajam interesui.

2018 m. atlikus tyrimą (Deveikienė, 2018, 2.1 skirsnis), konstatuota, kad miestų BP programuojami uždaviniai dėl kraštovaizdžio tvarkymo turi dvejopą prigimtį. Iš vienos pusės, tai formalūs teiginiai, besikartojantys kiekviename BP, pavyzdžiui, „numatyti gyvenimo ir aplinkos kokybę gerinančias priemones, formuoti bendrojo naudojimo želdynų sistemą“. Iš kitos pusės – specifiniai, labiau su konkrečiu miestu susiję siekiai. Tiek formalios, tiek specifinės nuostatos yra vertingos dėl jų integralaus pobūdžio, sujungiant į bendrą miesto tikslų ir uždavinių sistemą. Tyrimas parodė, kad žaliosios infrastruktūros kūrimo ir kraštovaizdžio formavimo klausimai Gamtinės aplinkos arba Kraštovaizdžio apsaugos temose aptariami pakankamai aiškiai, tačiau silpnos kraštovaizdžio formavimo uždavinių sąsajos yra susisiekimo infrastruktūros ir inžinerinės infrastruktūros temose.

Naujai parengtame Vilniaus miesto BP (2018) žaliosios infrastruktūros ir kraštovaizdžio formavimo temos nagrinėjamos daug integraliau, nei iki šiol buvo ankstesniuose BP dokumentuose. Tekstiniuose reglamentuose, priskirtuose konkrečioms pagrindiniame brėžinyje indeksu pažymėtoms funkcinėms zonoms, nustatoma, kad savivaldybė siekia užtikrinti šių teritorijų (želdynų) viešą naudojimą. Perduodant savivaldybei dalį sklypo želdynų teritorijoms formuoti, užtikrinamas želdynų sistemos rišlumas. Viešojo želdyno sklype turi būti suplanuota visa reikalinga rekreacinė infrastruktūra, atitinkanti želdyno lygmenį (rajoninį ar vietinį); turi būti išlaikyti BP nustatyti želdyno pasiekiamumo ir apsirūpinimo rodikliai. Pažymima, kad prioritetinės plėtros teritorijose savivaldybė užtikrina viešųjų erdvių ir vietinių želdynų kūrimą. Neprioritetinės plėtros teritorijose viešąsias erdves ir vietinius želdynus įrengia nekilnojamojo turto plėtotojai. Vieši vietiniai želdynai ar viešosios erdves privalo būti pasiekiami 200 m nuo būsto atstumu; jų minimali norma – 3–4 kv. m/gyventojui. Gatvių ir pėsčiųjų promenadų erdvėse turi būti kuriamos želdynų juostos. Taigi, BP kuriamas poreikis savalaikiams kraštovaizdžio architektūros sprendiniams tiek planavimo, tiek urbanistinio projektavimo stadijose.

Didelė problema miestuose tampa kietųjų arba nelaidžių dangų (ND) paviršių ploto didėjimas ir lietaus vandens tvarkyba. Vilniaus BP (2018) pateikiama nauja integrali gamtinio karkaso stiprinimo priemonė – nelaidžių dangų kontrolės modelis, kuriuo siekiama reguliuoti miesto teritorijos paviršių laidumą. Klaipėdos BP (2016) Inžinerinės infrastruktūros dalyje teigiama, kad požiūris į paviršinio vandens surinkimą ir transportavimą į paviršinio vandens telkinius turėtų būti iš esmės keičiamas. Siūloma urbanizuotuose ir planuojamose urbanizuoti teritorijose įrengti lietaus vandens valykla ir kaupykla, jas numatant teritorijų planavimo dokumentuose. Šiaulių bendrojo plano (2008) Inžinerinės infrastruktūros temoje teigiama, kad lietaus vandens surinkimo ir valymo

sistema yra mažiausiai išplėtotą miesto inžinerinės infrastruktūros sritis, o reljefo nelygumai kelia didelius reikalavimus lietaus vandens surinkimui. Tačiau paviršinio lietaus vandens tvarkymo koncepcija nesiūloma. Vertinant sprendinių integralumo požiūriu, „mažai išplėtotą lietaus vandens surinkimo sistema“ kaip tik sudaro prielaidas ieškoti alternatyvių lietaus vandens tvarkymo priemonių. Žalioji ašis ir želdynų sistema galėtų pasitarnauti ne tik estetinei-ekologinei-urbanistinei kompozicijai, bet kartu ir būti lietaus vandens tvarkymo karkasine struktūra. Bendrajame plane kaip tik galėtų būti priimtas kertinis sprendimas sujungiantis ir koordinuojantis įvairių sričių urbanistinius veiksmus, juos nukreipiant į žaliosios ašies visapusišką vystymą.

Utenos miesto BP (2008) pavyzdys demonstruoja nuostatą, kad žaliosios infrastruktūros sistema, žaliųjų plotų sistema yra nepaprastai svarbi ir neatskiriama miesto urbanistinės struktūros dalis, kuri yra formuojama siekiant išsaugoti visuomeniškai ir ekologiškai vertingo gamtinio kraštovaizdžio plotus, jų visumą tvarkyti kaip teritorinę sistemą, siekiant gerinti ekologines bei rekreacines gyvenamosios aplinkos sąlygas, kuriant patrauklaus miesto įvaizdį. Tokie siekiai yra įvertinti ne tik Lietuvos, bet ir Europos mastu – Utenos miestas yra pelnęs specialųjį Europos Tarybos Europos kraštovaizdžio konvencijos 2012–2013 metų žymenį už kraštovaizdžio išteklių saugojimą ir gausinimą.

Apibendrinant atliktą tyrimą galima teigti, kad teritorijų planavimo procese dedami urbanistinių sprendinių ir kraštovaizdžio architektūros sąveikos pagrindai ir programuojama tolesnė šių disciplinų bendradarbiavimo seka ir prioritetai. Tyrimas atskleidė, kad visuose analizuotuose miestų BP yra numatyta uždavinių dėl gamtinio karkaso lokalizavimo, želdynų sistemos vystymo, kraštovaizdžio formavimo, kurie iš esmės yra susiję su kraštovaizdžio architektūros profesine veikla ir kompetencijomis. Tačiau nė vienas išnagrinėtas BP nekalba apie galimybę ar poreikį taikyti kraštovaizdžio architektūros principus ir priemones konkreitiems uždaviniams spręsti. Vieninteliame Vilniaus miesto BP (2018) vienoje vietoje yra paminėta *kraštovaizdžio architektūra*, nurodant, kad pagrindinėje miesto dalyje parkų ir skverų įrengimo bei pertvarkymo projektai turėtų būti pasirenkami kraštovaizdžio architektūros konkursų būdu.

Ar Lietuvos urbanistikoje galima išvelgti *kraštovaizdžio urbanistikos* pradmenų ir tradicinių sprendinių? Teoriniu aspektu – taip. Prisiminkime kraštovaizdžio architektės Dainoros Juchnevičiūtės tekstus (1981) ir Vilniaus kompleksinio želdinimo schemą (1970), istorinių priemiesčių paveldo įtraukimą į miesto struktūrą (Dijokienė, 2009). Tačiau praktiškai BP nėra sprendinių, kurie aprėptų ir plėtotų *kraštovaizdžio urbanistikos* tradicijas, jų *kraštovaizdžio urbanistikos* apologetai suskaičiuoja penkias (Yu, 2010), nuo pirmosios – ikimokslinio fengšui ir geomantijos modelio. Kaip antroji ir trečioji minimos *žaliųjų jungčių* (angl. *greenways*) ir *žaliųjų žiedų* (angl. *greenbelts*) tradicijos. JAV miestuose, pavyzdžiui, žalioji jungtis, jos erdvė nuo XIX a. antrosios pusės tarnauja kaip fundamentali urbanistinė infrastruktūra. Žalieji parkų žiedai XIX a. pabaigoje buvo formuojami Europos miestuose, pertvarkant miestų gynybinių įtvirtinimų teritorijas ir paverčiant jas viešaisiais parkais ir sodais, išsaugotais iki šių dienų (Ryga, Krokva, Viena, Liuksemburgas ir kiti miestai). Ketvirtoji tradicija – ekologinis tinklas (angl. *ecological network*), kuriame svarbūs yra biologinius procesus apsaugantys struktūriniai elementai. Lietuvos gamtinio karkaso samprata savo esme atitinka šią tradiciją.

Penktąją, aktualiąją *kraštovaizdžio urbanistikos* tradicija – ekologinės infrastruktūros ir ekosistemų paslaugų (angl. *ecological infrastructure and ecosystems services*) kūrimo tradicija ir samprata – Lietuvos urbanistika gali sėkmingai pasinaudoti. Straipsnio autorės nuomone, siekiant tvaraus miesto tikslų būtina optimizuoti kraštovaizdžio architektūros ir urbanistikos sprendinių sąveiką, iš anksto numatant miesto vystymo uždavinius, kuriems spręsti reikės kraštovaizdžio architektūros kompetencijų, metodų ir priemonių. Bendrųjų planų tyrimas išryškino kraštovaizdžio architektūros ir urbanistinių sprendinių sąveikos optimizavimo kriterijus miesto lygmenyje – teritorijų ekologinio pajėgumo, lietaus vandens tvarkybos, žaliųjų erdvių vientisumo, sistemiškumo kriterijus, socialiniu aspektu – pasiekiamumo, integracijos, funkcijų sinergijos, estetiniu aspektu – esminių miesto vertybių apsaugą, metodinius estetinių poreikių kodavimus. Tik BP sprendiniais

galima iš anksto nustatyti esminius prioritetus ir užtikrinti ekologinių, socialinių ir estetinių kriterijų integralaus sinerginio veikimo pagrindus (Deveikienė, 2018). Prancūzų mokslininkė F. A. Leger-Smith teigia, kad posūkis ekologijos link tik sustiprina kraštovaizdžio architekto, kaip savo srities eksperto, dalyvavimą urbanistiniame projekte. Taikant kraštovaizdžio architektūros požiūrį dar projekto pradžioje yra įtvirtinami moksliniai ekologijos principai, kurių taikymui praktikoje pati kraštovaizdžio architektūra yra veiksminga priemonė. Kai renkant komandą projektavimo darbams yra nustatomi ekologiniai kriterijai, atsiranda plačios galimybės kraštovaizdžio architektūros principų raiškai (Leger-Smith 2014).

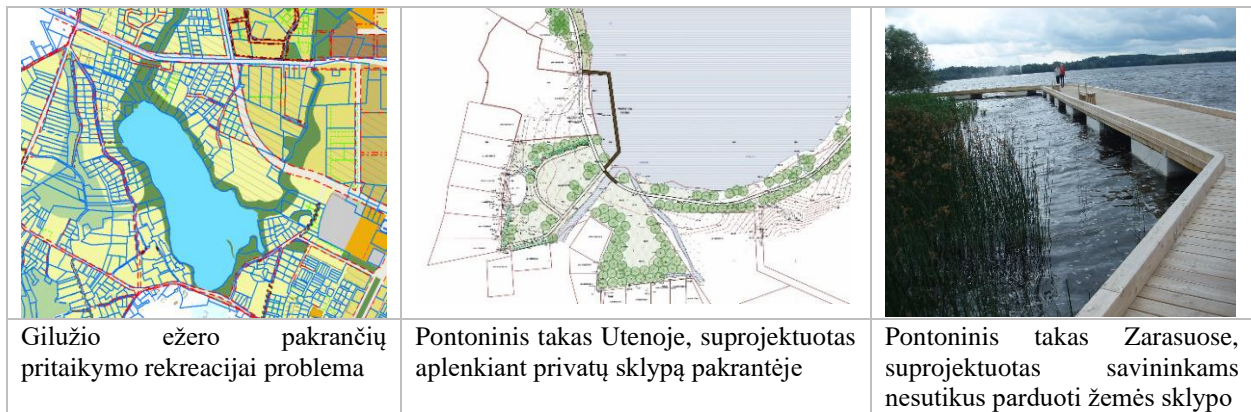
Kita vertus, nemažiau svarbus ir BP stebėsenos (monitoringo) procesas, kuriame kraštovaizdžio architektūros tyrimo ir vertinimo metodai (Estienne, 2010; Grecevičius, Genys et al., 2013; Deveikienė, 2018) turėtų būti diegiami kaip integruotos miesto tvarumo sistemos dalis.

Reikalingi Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų rengimo taisyklių papildymai. Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų rengimo taisyklėse (2014) būtinos naujos nuostatos, galinčios pagrįsti žaliosios infrastruktūros planavimą trimis aspektais – ekologinių, ekonominių ir socialinių (poilsio, rekreacijos, sporto vietų) problemų sprendimo. Būtina išlaikyti kompleksinio teritorijų planavimo sprendinių integralumą. Tiek kraštovaizdžio architektūroje, tiek ir urbanistikoje labai svarbūs yra sistemų vientisumo klausimai, kurie gali ir turi būti užtikrinami miesto planavimo ir projektavimo procese (1 pav.) miesto lygmeniu. Šių sistemų realaus veikimo garantas – idėjos tęstinumo posistemėse užtikrinimas planuojant ar projektuojant kvartalo lygmeniu, nustatant ryšius ir erdvinę sąsają tarp objektų. Objekto lygmeniu sprendžiami jo individualūs kokybiniai klausimai.

Teritorinis lygmuo	Raktinis žodis	Kraštovaizdžio architektūros objektai	Urbanistikos objektai
Miesto lygmuo Strategija Bendrieji planai Kompleksiniai planai	Sistemas Posistemės Elementai	Gamtinis karkasas Miškų sistema Želdynų sistemos Vandenių sistema Kultūrinis kraštovaizdis Saugomos teritorijos	Inžinerinė ir transporto infrastruktūra. Gyvenamosios, komercinės, pramoninės, visuomeninės, kultūros paveldo ir kitos teritorijos.
Kvartalo lygmuo koncepcija Planavimas Projektavimas		Atvirųjų erdvių sistema Žalioji infrastruktūra Kvartalo želdynai Parkai, sodai, skverai Miško fragmentai Žaliosios jungtys, pakrantės	Gatvės Inžinerinės komunikacijos Kvartalai Pastatų kompleksai Erdvės Krantinės
Objekto lygmuo Idėjos detalizacija Projektavimas Įgyvendinimas		Parkas, sodas, skveras Atviros erdvės Gatvės aplinka Kiemai Kapinės Želdinami stogai Vertikalus želdinimas	Pastatų grupė Pastatai Gatvė Parkingas Kiemas Aikštė Inžineriniai sprendiniai

1 pav. Kraštovaizdžio architektūros ir urbanistikos bei architektūros sprendinių sąveika. Sudarė V. Deveikienė
Fig. 1. Interaction of landscape architecture, urban planning and architectural solutions by V. Deveikienė

Vientisiems kraštovaizdžio architektūros ir urbanistiniams sprendiniams priimti, projektuoti ir įgyvendinti reikia teisinės bazės pokyčių. Siūlau koreguoti Lietuvos Respublikos žemės įstatymą: jame reikia nustatyti ir taikyti žemės sklypų konsolidaciją ir miestų teritorijoms, nustatyti, kad viešųjų želdynų teritorijų formavimo tikslu galima paimti žemę visuomenės poreikiams. Galime panagrinėti keletą būdingų nelogiškų faktinių aplinkybių ir sprendinių, kurie gimė dėl teisinės bazės netobulumo – 2 paveiksle pateikiame probleminių teritorijų planavimo pavyzdžių.

2 pav. Keletas probleminių teritorijų planavimo pavyzdžių nesant tinkamo ir pakankamo teisinio reguliavimo dėl žemės nuosavybės išpirkimo

Fig. 2. A few examples of problematic spatial planning in the absence of sufficient legal regulation of land expropriation

Blogai, kai miestų planavimo sprendiniai atsiremia į sunkiai įveikiamą žemės nuosavybės ir individualių sklypų savininkų lūkesčių problemą. Žemės sklypų konsolidacijos miestuose klausimai yra labai aktualūs kuriant viešąsias miesto erdves ir inžinerinę infrastruktūrą. Žemės konsolidacijos temą savo disertacijoje plačiai nagrinėjo dr. Evaldas Ramanauskas (2011). Urbanistas ir kraštovaizdžio architektas turėtų analizuoti žemės sklypų formavimo galimybes ir teikti siūlymus šia tema jau BP stadijoje ar kituose urbanistiniuose projektuose.

Kraštovaizdžio architektas turėtų dalyvauti projektuojant visus urbanistinius objektus, kur yra sprendžiami tam tikros teritorijos ar sklypo tvarkymo klausimai, padedant teritorijos analize, rengiant projektinius pasiūlymus ir techninį projektą, vykdant autorinę priežiūrą (3 pav.).

Kraštovaizdžio architektas projektavimo procese

3 pav. Kraštovaizdžio architekto dalyvavimas urbanistinio projektavimo ir projekto įgyvendinimo procese
Fig. 3. Participation of a landscape architect in the process of urban design and project implementation

Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų rengimo taisyklės (2014) turėtų aiškiau ir nuosekliau aptarti paviršinio lietaus (kritulių) vandens tvarkybos klausimus, kitus su klimato kaita susijusius tvaraus miesto kūrimo klausimus ir sprendinius. Kraštovaizdžio architektas turėtų dalyvauti gatvių ir inžinerinės infrastruktūros (kaip sakytą, ypač lietaus vandens tvarkymo) projektuose nuo jų rengimo pradžios iki įgyvendinimo. Siekiant šio tikslo reikalinga koreguoti susijusius Statybos techninius reglamentus ir kitus teisės aktus. Kraštovaizdžio architekto dalyvavimo tokiuose projektuose būtinybę iliustruoja Vilniaus miesto lietaus kolektoriaus trasos statybos projektavimo 2019 m. pavyzdys. Pirminis projekto variantas visiškai nepaisė esamo želdyno struktūros. Antrasis variantas – kolektoriaus trasa vedama atviresnėse erdvėse. Tačiau abiem atvejais praleista galimybė lietaus vandenį tvarkyti kaip išteklių ir kurti šiuolaikišką miestovaizdį, pagrįstą kraštovaizdžio urbanistikos principais.

Išvados

1. Visi miesto vystymo procesai vyksta kraštovaizdžio kontekste. Kiekvienas urbanistinis sprendinys keičia kraštovaizdį ir turi neišvengiamą sąlytį su gamtiniu pagrindu, kuris dažnai lemia miesto ar jo dalies charakterį. Miesto raiškai daugiausia reikšmės turi reljefas, vandens telkiniai ir želdiniai, lietaus ir sniego tirpsmo vandens tvarkybos sprendiniai. Gamtinių ir urbanistinių struktūrų dermės paieškos yra ne tik urbanistikos, bet ir kraštovaizdžio architektūros veiklos laukas ir terpė kraštovaizdžio architektūros ir urbanistikos sprendinių sąveikai vykti.
2. Gamtinės ir urbanistinės struktūros sudaro vientisą miesto audinį, o jų sąveika priklauso nuo urbanistinio proceso dalyvių – privataus asmens, visuomenės, valdžios institucijų, verslo įmonių bei profesionalų projektuotojų etinių nuostatų, jų savitarpio supratimo ir bendradarbiavimo. Miesto humanizavimo ir ekologinio tvarumo siekinio prasme urbanistikoje būtinas naujas požiūris ir glaudus kraštovaizdžio architektų ir kitų kraštovaizdžio specialistų bendradarbiavimas su miesto planuotojų gildija. Diegiami kraštovaizdžio urbanistikos (angl. *landscape urbanism*) principai galėtų būti tokio bendradarbiavimo pagrindas. Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų rengimo taisyklėse (2014) būtina pagrįsti žaliosios arba ekologinės infrastruktūros planavimą trimis – ekologinių, ekonominių ir socialinių (poilsio, rekreacijos, sporto vietų) problemų sprendimo – aspektais. Būtina išlaikyti sprendinių integralumą.
3. XXI a. vis labiau įsigali socialinės dimensijos akcentavimas architektūrinės aplinkos formavimo ir pertvarkymo, ypač urbanistikos, kartu ir kraštovaizdžio architektūros, srityje. Dabar daugelyje šalių „žalioji tinklas“ (angl. *green network*; pranc. *trame verte*) arba želdynų sistema, ekologinė infrastruktūra ir ekosistemų paslaugos pirmiausia suprantama kaip miestų plėtotės struktūrinė priemonė. Mieste želdynų sistema, ekologinė infrastruktūra tarnauja socialiniams tikslams: suteikia kokybišką kasdieninį kraštovaizdį ir visame mieste tolygiai išdėstytas, gyventojams tarnaujančias gamtines rekreacines erdves.
4. Kadangi urbanistiniai sprendiniai neišvengiamai susiję su projektuojamos teritorijos gamtiniu pagrindu ir kraštovaizdžio formavimu, akivaizdu, kad urbanistinei analizei ir projektiniams sprendiniams yra naudingi kraštovaizdžio architektūros principai, metodai ir priemonės. Kraštovaizdžio architektūros metodai integruoja gamtinius, socialinius bei kultūrinius aplinkos procesus ir gali sėkmingai talkinti tradiciškai taikomiems urbanistinių tyrimų ir analizės metodams. Būtina akcentuoti gamtinių procesų raidos suvokimo ir jų sąveikos su urbanistine struktūra valdymo modelius buvus būdingus nuo pat kraštovaizdžio architektūros profesijos ir praktikos ištakų. Praktiškai bet kuri planuojama ar projektuojama urbanistinė teritorija, kuriai pradedami taikyti kraštovaizdžio architektūros principai, metodai ir priemonės, tampa kraštovaizdžio architektūros ir urbanistikos sprendinių sąveikos objektu. Tokia yra šiuolaikinė urbanistikos tendencija.

Literatūra

1. Agache, Auburtin & Redont (1915). *Comment reconstruire nos cités détruites? Notions d'urbanisme appliquant aux villes, bourgs et villages*. Paris: Librairie Armand Colin, 257 p. Prieiga internete: <https://archive.org/details/commentreconstru00agacuoft>
2. Berleant, A. (2016). Some question for ecological aesthetics. *Environmental Philosophy*, p. 123–135.
3. Blancot, C. (2001). Les jardins dans les projets urbains, in *Les parcs et jardins dans l'urbanisme parisien XIXe–XXe siècles*, sous la direction de Simon Texier. Paris : Action artistique de la ville de Paris, p. 217–220.
4. Corner, J. (2006). Terra fluxus, *The Landscape Urbanism Reader*.
5. Corner, J. (2010). Landscape urbanism in the field. *Topos 71: Landscape Urbanism*. Munich: Topos, p. 26.
6. Charter of European Cities & Towns towards Sustainability: Aalborg Charter (1994). Prieiga internete: <http://www.sustainablecities.eu/the-aalborg-charter/>
7. Claval, P. (2014). *Brève histoire de l'urbanisme*, Paris : Librairie Arthème Fayard

8. Csepely-Knorr, L. (2011). The Birth of the Theory of Urban Green Systems in Britain and Hungary. Correspondence between Thomas H. Mawson and Béla Rerrich concerning Urban Design Principles. *First International Conference "Horticulture and Landscape Architecture in Transylvania" Agriculture and Environment Supplement*, p. 41-53. Prieiga internete: http://www.acta.sapientia.ro/acta-agrenv/Supl2011/4_Csepely.pdf
9. Deveikienė, V. (2015a). Kraštovaizdžio architektūros ir urbanistikos sąveika – ar turime bendrą tikslą. *Mokslas – Lietuvos ateitis. K. Šešelgio skaitymai – 2015 = Science – Future of Lithuania, K. Šešelgis Readings*, t. 7, Nr. 1. Vilnius: Technika, p. 6–19.
10. Deveikienė, V. (2015b). Viešojo parko vaidmens miesto planavime raidos nuo XIX a. aspektai. *Kraštovaizdžio architektūra – profesijos horizontai ir sinergija: mokslo darbai*. Vilnius: LKAS, p. 100–116.
11. Deveikienė, V. (2016). Kraštovaizdžio architektūros objekto ir urbanistinio konteksto sąveikos problema įgyvendinant miestų bendrųjų planų sprendinius. *Mokslas – Lietuvos ateitis. K. Šešelgio skaitymai–2016 = Science – Future of Lithuania, K. Šešelgis Readings*, t. 8, Nr. 1. Vilnius: Technika
12. Deveikienė, V., Stauskis, G. (2017). Kraštovaizdžio architektūros ir urbanistikos sąveikos aspektai: XX a. pirmoji pusė. *Renė Andrė (1867–1942) epocha. Kraštovaizdžio architekto kūrybos laukas – nuo želdynų iki miesto planavimo: mokslo darbai*. Vilnius: LKAS, p. 7–14.
13. Deveikienė, V. (2018). *Kraštovaizdžio architektūros ir urbanistikos sąveika: daktaro disertacija, humanitariniai mokslai: menotyra (03H)*. Vilnius: Technika
14. Dijokienė, D. (2009). *Urbanistinis istorinių priemiesčių paveldas*. Vilnius: Technika, 216 p. Prieiga internete: <http://dx.doi.org/10.3846/1642-M>
15. Ellin, N. (2006). *Integral Urbanism*. New York–London: Routledge
16. Estienne, I. (2010). *L'intervention du paysagiste dans la ville, de 1960 à aujourd'hui : pertinence et enjeux pour les architectes et les urbanistes. Le cas de la métropole Lilloise*, Thèse de l'Université de Lille 1, 441 p.
17. Europos komisija (2013). *Žalioji infrastruktūra. Europos gamtinio kapitalo puoselėjimas*. Komisijos komunikatas Europos parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui. COM (2013) 249 final. Briuselis.
18. *Europos urbanistikos chartija* (1993). / versta iš *La charte urbaine européenne*. Strasbourg, Council of Europe, Publishing and Documentation Service, 1993). Vilnius, 1998.
19. Forestier, J. C. N. (1908, réed. 2001), *Grandes villes et systèmes de parcs*, Paris, Norma, 384 p.
20. Geddes, P. (1915). *Cities in Evolution*. London: Williams & Norgate. Prieiga internete: <https://archive.org/details/citiesinevolutio00gedduoft/>
21. Geddes, P. [1915] (1994) *L'Évolution des villes : une introduction au mouvement de l'urbanisme et à l'étude de l'instruction civique (Cities in evolution, 1re édition en 1915)*, traduction par Brigitte Ayramdjan. Paris : Ed. Temenos.
22. Gražulevičiūtė-Vileniškė, I. (2016). Gamta mieste – tyrimų problematika. *Miestų želdynų formavimas*, Nr. 1 (13). Klaipėda, p. 99–111.
23. Grecevičius, P., Genys, J., et al. (2013). *Kraštovaizdžio architektūros tyrimai. Urbanizuoto kraštovaizdžio analizės ir vertinimo metodika*. Klaipėda: KU leidykla, 100 p.
24. Howard, E. (1902) *Garden Cities of To-Morrow*. London, 167 p. Prieiga internete: https://openlibrary.org/books/OL24228177M/Garden_cities_of_to-morrow ir <https://ia802703.us.archive.org/11/items/gardencitiesofto00howa/gardencitiesofto00howa.pdf>
25. Yu, K. (2010). Five traditions for Landscape Urbanism Thinking. *Topos 71: Landscape Urbanism*. Munich: Topos, p. 59–62.
26. Jakovlevas-Mateckis, K. (2008). *Miesto kraštovaizdžio architektūra, I tomas: Miesto kraštovaizdžio architektūros raida ir teorijos pagrindai*. Vilnius: Technika. Prieiga internete: <http://dx.doi.org/10.3846/1446-M>
27. Jellicoe, G., Jellicoe, S. (1975 [1995]). *The Landscape of Man. Shaping the Environment from Prehistory to the Present Day*. London: Thames & Hudson
28. Juchnevičiūtė, D. (1981). *Lietuvos TSR miestų želdynų sistemų projektavimas*. Vilnius: Mokslinės-techninės informacijos institutas
29. Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų rengimo taisyklės (2014), patvirtintos Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2014-01-02 įsakymu Nr. D1-8.
30. Landry, Ch. (2005). *The Creative City*. London: Earthscan
31. Leger-Smith, F. A. (2014). *Evolution des pratiques des paysagistes face aux enjeux écologiques de la conception urbaine*. Sous le label de L'Université Nantes Angers le Mans.
32. *Leipcigo tvariųjų Europos miestų chartija* (2007). Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos vertimas. Prieiga internete : http://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/STPD/architektura/Lepcigo_chartija.pdf
33. Mawson, Thomas H. (1911). *Civic Art. Studies in Town Planning, Parks, Boulevards and Open Spaces*. London: B. T. Batsford, 376 p. Prieiga internete: <https://hdl.handle.net/2027/mdp.39015011333427>
34. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015011333427&view=1up&seq=13>
35. *New Urban Agenda* (2017), English version. United Nations, ISBN 978-92-1-132731-1

36. Rabreau, D. (1991). « La promenade urbaine en France au XVIIe et XVIIIe s. : entre planification et imaginaire », in : Mosser M., Teyssot G., *Histoire des jardins de la Renaissance à nos jours*, Paris, Flammarion, p. 301–312.
37. Ramanauskas, E. (2011). *Lietuvos kultūrinio kraštovaizdžio formavimo raida ir jo erdvinio optimizavimo prielaidos* (1918–2008): daktaro disertacija, humanitariniai mokslai: menotyra (03H). Kaunas, VDU
38. Samalavičius, A. (2013). *Miestas ir protas. Urbanistinės teorijos refleksijos XX a. Vakaruose*. Vilnius: Technika
39. Stauskis, G., Deveikienė, V. (2016). Assessing Quality of City Development by the Acquired Criteria of Landscape Architecture and Urban Planning. *Scientific Journal of Riga Technical University*, Riga, vol. 12, p. 37–43.
40. Stübgen, J. (1907). *Handbuch der Architectur*.... Stuttgart
41. Unwin, R. (1909). *Town planning in practice. An introduction to the art of designing cities and suburbs*. London : T. Fisher Unwin, 416 p. Prieiga internete: <https://ia802706.us.archive.org/8/items/townplanninginp00unwigoog/townplanninginp00unwigoog.pdf>
42. Waldheim, Ch. (2010). Landscape, Ecology and other Modifiers to Urbanism. *Topos 71: Landscape Urbanism*. Munich: Topos, p. 21.
43. Waldheim, Ch. (2014). Introduction: Landscape as Architecture. *Studies in the History of Gardens and Designed Landscapes*, 34:3, p. 187–191. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1080/14601176.2014.893140>

Modern Urban Planning Theory and Practice Trends – as Far as They Are Relevant and Applicable in Lithuania

(Received in January, 2020; Accepted in January, 2020; Available Online from 11th of May, 2020)

Summary

The city is an area of reconstructed environment, where technological (built) and natural environment must not be contrasted. Two forces – ecology and technology – affect the structure of the city and the decisions of urban planning. The article analyses Lithuanian urban planning tendencies and problems of its interaction with landscape architecture. We introduce the evolution of urban theory and practice and contemporary trends that highlight the need and expediency of interaction and synergy between urban planning and landscape architecture solutions.

Every urban solution changes the landscape and has an inevitable contact with the natural base, which often determines the character of the city or part of it. Terrain, water bodies and greenery, rain and snow melting water management solutions are the most important urban expressions. The search for coherence between natural and urban structures is not only an area of urban design but also an activity of landscape architecture and a medium for interaction between landscape architecture and urban solutions. In the spirit of the goal of urban humanization and ecological sustainability, urbanism requires a new approach and close collaboration between landscape architects and other landscape professionals with the city planners' guild. The introduction of the principles of landscape urbanism could be the basis for such cooperation. The Rules for Comprehensive Spatial Planning Documents (2014) must base the planning of green or ecological infrastructure on three aspects – solving ecological, economic and social (recreational, sports) problems. 21st century makes the emphasis on the social dimension in the formation and redesign of architectural environments, particularly in the field of urban design and landscape architecture, is becoming increasingly effective.

As urban solutions are inevitably linked to the natural basis of the design area and landscape formation, it is clear that the principles, methods and tools of landscape architecture are useful for urban analysis and design solutions. Landscape architecture or landscape urbanism approaches integrate natural, social and cultural environmental processes and can successfully assist traditional urban research and analysis methods.